

Томас Приймак

доктор філософії в галузі історії, науковий співробітник,
кафедра українознавства, факультет історії
та факультет політології,
Торонтський університет (Торонто, Канада),
thomasprymak123@gmail.com

ЯРОСЛАВ БОГДАН РУДНИЦЬКИЙ ТА КАНАДА¹

У статті проаналізовано деякі епізоди наукової та громадської діяльності відомого українського мовознавця, літературознавця та фольклориста Ярослава Богдана Рудницького (1910–1995), зокрема під час його проживання у Канаді, де він був співробітником низки наукових і культурних організацій, зокрема Королівської комісії з двомовності та двокультурності, та очолював кафедру слов'янських студій у Манітобському університеті у Вінніпезі.

Ключові слова: Рудницький, Канада, полікультурність, мовознавство.

Ярослав Богдан Рудницький (1910–1995) був однією з найважливіших та найбільш суперечливих постатей в історії українців Канади. Космополітичний мовознавець та широко освічений вчений він належав до післявоєнної хвилі іммігрантів Канади, які добре адаптувалися в новому канадському середовищі і швидко піднялися на верхівку українсько-канадського суспільства. Багато років Рудницький працював завідувачем кафедри слов'янських студій, яку він заснував у Манітобському університеті у Вінніпезі, на східному краю канадських прерій. До 1970-го року Вінніпег був четвертим за розміром містом Канади, а значна частина населення міста мала українське

¹ Авторизований переклад з англійської мови. Перша публікація: Prymak Thomas M. J. B. Rudnyckyj and Canada // *Vinnipeg Ukrainians'kyi / Ukrainian Winnipeg*. 2019. No. 53 (July). P. 12–15. Переклад з англійської мови – Надія Заворотна (Торонтський університет, Канада), Марина Чернявська (Альбертський університет, Канада).

походження. Фактично Вінніпег вважався “українською столицею Канади”, і оскільки Рудницький жив у самому центрі українського наукового та політичного життя країни, це знайшло своє відображення як у його науковій, так і в політичній кар’єрі.

Ці кар’єри збіглися з важливим етапом в історії країни. Наприкінці 1960-х років Канада почала відчувати себе достатньо незалежною від Британської імперії, невід’ємною частиною якої вона була з 1760-х років. Протягом першої половини ХХ століття імперія поступово була замінена новою концепцією – Британська Співдружність Націй – а її перлинами стали самоврядні “домініони” Канада та Австралія. Та на початку 1960-х більшість решти старої імперії відділилася й отримала політичну незалежність. Отже, самоврядні домініони почали змінювати свої колишні імперські ідентичності на новіші, менш залежні від Лондона та британських елементів у власному суспільстві.

У Канаді ця зміна ускладнилася великим і важливим французьким фактором у Квебеку. У цій унікальній франкомовній провінції виник новий націоналістичний рух, який незабаром вийшов за рамки законних парламентських методів та перейшов до політичного насильства задля досягнення більш чітко визначеної політичної незалежності, зосередженої на самій провінції. У відповідь федеральний уряд Оттави закликав Королівську комісію з двомовності та двокультурності знайти рішення цієї кризи. Рудницький, який вільно володів як французькою, так і англійською мовами, а також був відомий своїм космополітизмом, незабаром був призначений до складу цієї комісії. Він повинен був представляти небританський та нефранцузький елемент у роботі комісії. З висоти цієї позиції український лінгвіст з Вінніпегу завзято наполягав на визнанні 27% населення країни, які на той час мали інакше від британського чи французького походження. Результатом цього стала нова федеральна політика “Багатокультурність у рамках двомовності”.

Це було заслугою не лише Рудницького. Йому дуже допоміг колега з Манітоського університету, історик та консервативний політичний діяч Павло Юзик (Paul Yuzyk), який саме в той час

був призначений до Сенату Канади, а також чисельні українсько-канадські політики та активісти, які працювали для визнання українців. Об'єднані зусилля старших (економічних) “хвиль” іммігрантів та їхніх дітей і онуків, а також нових іммігрантів після 1945 року (краще освічених та надзвичайно політично активних) та їхніх дітей (так само відданих справі) виявилися надзвичайно успішними, і офіційна політика багатокультурності стала їхньою нагородою.

Немає жодного сумніву, що саме українці, більше ніж будь-яка інша “етнічна група”, очолювали цю битву за мультикультуралізм. Вони представили Королівській комісії більше брифінгів, ніж будь-яка інша група; наполегливо домагалися змін більш, ніж хто-небудь інший, а їхня молодь протестувала і влаштовувала демонстрації на підтримку своєї справи ефективніше, ніж молодь інших груп. Протягом усієї історії українців Канади мультикультуралізм був, мабуть, її найважливішим політичним досягненням. І Ярослав Рудницький був в епіцентрі цього великого зусилля.

Але політика не була головним зацікавленням Рудницького. Він був насамперед вченим, а в душі завжди залишався мовознавцем або філологом. Хоча він вільно володів багатьма мовами, його спеціальністю була українська мова та її різні діалекти. Він багато досліджував походження українських слів, особливо власних імен та топонімів. Рудницький також зробив вагомий внесок в історію української літератури, бібліотекознавство та українську бібліографію. Більше того, коли він приїхав у західну Канаду, він був захоплений мовою ранніх українських поселенців, які за більше ніж пів століття “пропустили” революцію та дві світові війни, і мова яких розвивалася незалежно від мови “Старого краю” і тому набула особливу своєрідність. Це привело Рудницького до вивчення українського фольклору в Канаді, і він зробив величезний внесок у створення українсько-канадської фольклористики як нової сфери дослідження.

Рудницький був талановитим вченим, надзвичайно впевненим у собі та мав чудові викладацькі здібності. Він зміг надихнути ціле покоління студентів на продовження своєї справи.

Його аспіранти отримали посади (хто в академії, а хто поза нею) по всій Північній Америці. Вони продовжили його працю протягом багатьох років. Лінгвіст Рудницький започаткував та розвинув традицію наукового вивчення українців Канади, а його сучасники і колеги, також іммігранти після 1945-го року, доповнили її, як, наприклад, історик Михайло Марунчак у Вінніпезі та поет Яр Славутич в Едмонтоні. Такий стан речей дуже відрізнявся від ситуації у Сполучених Штатах Америки, де така традиція ніколи не була започаткована, і де наукові інститути, такі як Гарвардський український науково-дослідний інститут, загалом ігнорували історію громади, яка їх заснувала та фінансувала.

Професор Юрій Даревич з Торонто, колишній учень Рудницького, розповів цікаву історію про природу зацікавленості Рудницьким мовою дітей та онуків українських канадських першопоселенців. Даревич підкреслював чудове почуття гумору професора Рудницького. Одного разу він розповів мені про кілька мовних виразів, які Рудницький збирав багато років. Ці вирази теж не обійшлися без певної долі гумору. Вони пов'язували мову з фольклором. До прикладу, незвичний політичний вираз: “Він біжить на майорю” мав би означати: “Він балотується у мери”. Але мовою сучасної України, це означає: “Він біжить *на* мера!”. Також був поширений вінніпезький вираз: “Він робить для ситого” (Він працює в місцевому уряді), який сучасною українською мовою перекладається як: “Він працює на повнощогого, тобто на ситу людину!” Також під час урочистого відкриття пам'ятника Шевченку у Вінніпезі у 1961 році Рудницький спостерігав парад, що підходив до пам'ятника. Коли цей український маршовий оркестр наблизився, Рудницький почув ведучого, який сказав: “Тепер іде банда в українському шматтю.” Але для новоприбулого з Європи це означало “Тепер іде мафія, або група хуліганів, в українському лахмітті”, що філолог з Європи вважав досить кумедним. Без сумніву, його невгамовна веселість при таких розмовах драгувала його канадського колегу, Павла Юзика, який походив із тих першопоселенців і говорив їхньою мовою, а не мовою іммігрантів після 1945 року, або “діпістів” (від DP, Displaced

Persons – Переміщені особи), як їх тоді називали. (У 30-х роках впливовий, але ідіосинкратичний американський автор Г. Л. Менкен (Henry Louis Mencken) за допомогою деяких редакторів газети “Свобода” з Н’ю Джерсі зібрав подібні україно-американські приклади для своєї важливої праці “Американська мова”.)

Рудницький також був вченим зі схильністю до сміливих гіпотез, і Даревич розповів мені одну з них. В американській науці давно було прийнято, що робітників – вихідців зі Східної Європи, особливо з Галичини, Богемії, Словаччини, Угорщини і навіть певною мірою Польщі, називали зневажливим епітетом “Боганк” (Bohunk). Багато професійних фольклористів вважають, що це змішування термінів “Bohemian” та “Hungarian”. Але спостереження Рудницького у канадських преріях, де нащадки галичан склали переважну більшість людей слов’янського походження, спонукали його до думки, що цей епітет, скоріше, походив від українського вигуку “Ой, Богоньку!”, який часто використовували літні жінки. Цей вираз, звичайно, був окличною і зменшувальною формою цілком звичайного вигуку “О, Боже милий!” (“Oh, dear God!”).

Нарешті, професор Даревич розповів мені ще одну історію про Рудницького, яка проливає світло на розуміння часто складних стосунків між ним та Юзиком. Даревич розповів, що на початку 1960-х отець Василь Кушнір, видатний український католицький священник та багаторічний президент Українсько-канадського комітету (нині – Конгрес українців Канади), парасолькової організації для більшості некомуністичних українських організацій країни, був у Даревича вдома у Вінніпезі, коли йому зателефонував тодішній прем’єр-міністр Канади Джон Діфенбейкер (John George Diefenbaker). Кушнір та прем’єр-міністр мали відносно тісні стосунки, і саме Кушнір, згідно з Даревичем, стояв за відомою проукраїнською промовою Діфенбейкера в Генеральній Асамблеї ООН, що незадовго до того (у вересні 1960 року) викликала велике обурення радянської делегації.

“Діф”, як його називали у Канаді, хотів дізнатися думку Кушніра про те, хто в українській громаді був би хорошим

кандидатом у Сенат Канади до того, як він піде з посади (оскільки Діф щойно програв загальні вибори). Кушнір запропонував Рудницького, який був надзвичайно впевненим у собі, політично вмілим та відданим українській справі. Але Діфенбейкер відхилив кандидатуру Рудницького, оскільки той був відносно недавнім іммігрантом, який народився поза Канадою. Тоді Кушнір запропонував свого колегу, історика з Манітобського університету Павла Юзика. Прем'єр-міністр, який знав Юзика ще з 1930-х років як свого колегу-консерватора в Саскачевані, прийняв цю ідею, та історик був призначений до Сенату. Але на цьому історія не закінчилася. Незабаром уряд змінився, і суперник Діфенбейкера, новий прем'єр-міністр з ліберальної партії Лестер Б. Пірсон (Lester Bowles Pearson), призначив Рудницького до складу славнозвісної Королівської комісії з двомовності та двокультурності.

Соціально-політична “дитина” Королівської комісії – офіційна канадська багатокультурність насправді була спільною спадщиною Рудницького і Юзика, а також загалом української громади у Канаді. На її велике значення для країни вказує той факт, що слово “мультикультуралізм” було внесене до нової Конституції Канади (1982), було додатково визначене статутом у 1988 році, а також було прийняте урядами кількох провінцій, зокрема Онтаріо, Манітоби, Саскачевану та Альберти. Це стало однією з найважливіших подій в історії Канади. Але спадщина Рудницького виходить далеко за рамки політики.

Найбільш значуща спадщина Рудницького – його наукова діяльність. Професор з Манітоби зробив вагомий внесок в українську лінгвістику, уклавши чудовий українсько-німецький словник, багатотомний (хоча і незавершений) “Етимологічний словник української мови” (у якому він подавав також значення і англійською мовою), а також багато менших праць про походження назви “Україна”, термін “слов'янин/ка”, назви “Галичина”, українські діалекти та граматику, а також про канадські топоніми українського походження. Більше того, він опублікував цілу серію джерельних матеріалів про українсько-канадський фольклор, а також серію про українські бібліотеки Канади. Його неопублікований огляд українських фондів

Бібліотеки Конгресу у Вашингтоні також був досить важливим. До цього слід також додати ще декілька коротких публікацій про його подорожі світом, а також його опис українських елементів та зв'язків у цих різноманітних суспільствах. Я. Б. Рудницький, який був плідним ученим, а також успішним членом Королівської комісії, заповів нам спадщину, яка і нині продовжує впливати на суспільне та наукове життя Канади.

Thomas Prymak

Doctor of Philosophy in History, Senior Research Fellow,
Department of Ukrainian Studies, Faculty of History
and Faculty of Politics,
University of Toronto (Toronto, Canada),
thomasprymak123@gmail.com

IAROSLAV BOHDAN RUDNYTSKYI AND CANADA

The article analyzes some episodes of scientific and public activity of the famous Ukrainian linguist, literary critic and folklorist Iaroslav Bohdan Rudnytskyi (1910–1995), in particular during his stay in Canada, where he was a member of a number of scientific and cultural organizations, including the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism, and headed the Department of Slavic Studies at the University of Manitoba in Winnipeg.

Keywords: Rudnytskyi, Canada, multiculturalism, linguistics.